

ORIGINALNI NAUČNI RADOVI

UDK 336.71(497.6)

KOMERCIJALNO BANKARSTVO U BiH POD UTJECAJEM PROMJENE OPĆEG METODA OBAVLJANJA TAKVOG TIPA DJELATNOSTI

DAMIR ZAKLAN*

COMMERCIAL BANKING IN B&H UNDER THE INFLUENCE OF THE CHANGE OF GENERAL METHOD OF THE PERFORMING OF SUCH TYPE OF ACTIVITY

***Abstract:** Before global mortgage crisis, commercial banking in the world has basically been developed under the influence of mutually permeating factors of deregulation and electronization of such activity. Having tightened competitive position of that banking, they have brought about its higher: marketisation, that is globalization, concentration, securitization, conglomeratisation and efficient risk management, maintaining substantial profitability of that activity. Due to peculiarities of its home business environment, banking in Bosnia & Herzegovina hasn't followed world standard in respect of the factor of electronisation as well as the degree of its internationalization, securitization and conglomeratisation. Given crisis has indicated the need of stricter regulation, that is reregulation and on that basis the establishment of new business model of commercial banking. It implies slower and restructured growth of such activity, primarily in respect of the restoration of its original activities of deep financial intermediation as well as lower, but more stable profitability. Home banking follows new emerging method of that activity in the world.*

***Key words:** commercial banking, bank deregulation, bank reregulation, global mortgage crisis, Bosnia & Herzegovina.*

***Sažetak:** Do nastupanja globalne hipotekarne krize, komercijalno bankarstvo u svijetu se u osnovi razvijalo pod utjecajem uzajamno prožimajućih faktora*

* Prof. dr. Damir Zaklan, Ekonomski fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru

deregulacije i elektronizacije te djelatnosti. Oni su zaoštravajući konkurentsku poziciju tog bankarstva doveli do povišenja njegove: marketizacije, odnosno globalizacije, koncentracije, sekjuritizacije, konglomeratizacije i efikasnosti menadžmenta rizikom, održavajući visoku rentabilnost te djelatnosti. Bankarstvo BiH zbog osobenosti svog domaćeg poslovnog okruženja nije slijedilo svjetski standard u pogledu faktora elektronizacije, te stepena svoje internacionalizacije, sekjuritizacije i konglomeratizacije. Dato kriza je ukazala na potrebu čvršće regulacije, odnosno reregulacije, te na toj osnovi uspostavljanja novog modela poslovanja komercijalnog bankarstva. On implicira sporiji i restrukturirani rast te djelatnosti, prvenstveno u smislu vraćanja njenim izvornim aktivnostima duboke finansijske intermedijacije, te niže, ali stabilnije rentabilnosti. Domaće bankarstvo slijedi novoizrastajući metod obavljanja te djelatnosti u svijetu.

Ključne riječi: komercijalno bankarstvo, bankarska deregulacija, bankarska reregulacija, globalna hipotekarna kriza, Bosna i Hercegovina.

Uvod

Komercijalno bankarstvo u svijetu se do izbijanja globalne hipotekarne krize razvijalo kao i ostali sektori (globalne) ekonomije na osnovu (generalne) deregulacije (svoje) aktivnosti, pri čemu je na dato bankarstvo u skladu sa (njegovom) liberalizacijom još bitno djelovala i primjena informacionih tehnologija kao bitan (sa prethodno pomenutim sinergetski) faktor te djelatnosti. Na datoj osnovi je došlo do zaoštavanja konkurentске pozicije komercijalnog bankarstva, te posljedično ekspanzije i restrukturacije njegove aktivnosti, prvenstveno u pravcu izvorno nebankarskih, dominantno rizičnih poslova sa vrijednosnim papirima, implicirajući visoku, ali i isto tako nestabilnu profitabilnost te djelatnosti, što se smatra jednim od fundamentalnih faktora (pomenute) recentne krize. Ona je jasno ukazala na relevanciju dugoročnih (pored poznate onih kratkoročnih) finansijskih faktora u odvijanju ekonomskog procesa i potrebu njihovog stabilizacijskog fundiranja. To fundamentalno uključuje novi model poslovanja komercijalnog bankarstva u smislu njegovog blažeg rasta, vraćanja izvornim poslovima duboke finansijske intermedijacije, te ostvarenja niže, ali stabilnije profitabilnosti.

Komercijalno bankarstvo u BiH, kao (vlasnički) ogranak internacionalno aktivnih banaka u inostranstvu prirodno slijedi (postojeći) generalni modus

odvijanja takve vrste djelatnosti uz uvažavanje domaćih društvenih i ekonomskih specifičnosti. U eri opće deregulacije takve djelatnosti, ono je znatno proširilo obim i opseg svog poslovanja, mada usljed nerazvijene (makro)finansijske strukture zemlje nije ušlo u domen transakcija sa vrijednosnim papirima. Novi, tek izrastajući model djelatnosti komercijalnog bankarstva implicira posebna tehnološka, organizacijska i poslovna obilježja takvog bankarstva u BiH u funkciji kako njegove (održive) performansnosti, tako i (svoje) kontribucije stabilnosti domaćeg finansijskog sektora i ukupne ekonomije. Neophodna su ne samo konkretna (inovativna) rješenja u okviru pojedinačnih banaka, već i generalno sagledavanje ovog procesa u pravcu markiranja principa novog oblikovanja djelatnosti komercijalnog bankarstva u zemlji.

Ovaj rad se naslanja na aktuelnu potrebu te vrste komponirajući se od pet (sažetih) segmenata. U primarna dva se osvrće na prethodni - povlačeći opći metod poslovanja komercijalnog bankarstva, od čega u prvom od njih izlaže fundamente tog modela, a u drugom njegove praktične manifestacije u BiH. U tri finalna segmenta se bavi novim - izrastajućim generalnim modusom djelatnosti komercijalnog bankarstva, gdje najprije naznačava fundamentalni faktor, potom ključna (teorijska i dosadašnja empirijska) obilježja tog vida aktivnosti, da bi naposljetku predočio trenutno iskazane manifestacije njegove primjene u domaćem bankarstvu.

Prethodni - povlačeći opći metod poslovanja komercijalnog bankarstva

Prethodni, trenutno povlačeći *opći* metod poslovanja komercijalnog bankarstva (u daljem tekstu, samo: bankarstva) se konstituisao pretežno u 80-tim, a potpuno u 90-tim godinama prošlog vijeka, i to dominantno pod utjecajem faktora deregulacije, te naučno-tehničkih inovacija, od kojih najviše (u bankarstvu primjenjivanih) iz sfere informacionih tehnologija (IT),¹ pri čemu je ovaj drugi činilac djelovao i ranije (od naznačenih godina), mada

¹ O tim faktorima razvojabankarstva vidjeti šire u: Ćirović M., Bankarstvo, Naučno društvo Srbije, Beograd (R. Srbija), 2007, str. 8-10 i 13-15; Matthews K. i Thompson J., The Economics of Banking, John Wiley and Sons, Chicester (V. Britanija), 2005, str. 1-6; Mishkin F., The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, Pearson Education Inc., 2004 (prevod: DATA STATUS, Beograd - R. Srbija, 2006), str. 232-248; Koch T. i Macdonald S., Bank Management, Thomson, Mason (SAD), 2003, str., 3-22 i; Rose P., Commercial Bank Management, McGraw-Hill/Irwin, New York (SAD), 2002, str. 19-21.

intenzivnije u (njima u) sprezi sa prvonavedenim. Taj metod poslovanja je egzistirao u punom kapacitetu do nastupanja globalne hipotekarne krize (u daljem tekstu, samo: krize), sredinom 2007. g. (koja se inače ispoljila (u svijetu) do sredine 2009. g., potičući genezu *novog* (potonje predočenog) općeg modela bankarske djelatnosti).

Osnovna konsekvencija sinergetskog djelovanja faktora deregulacije i elektronicizacije bankarstva u razvijenim zemljama (RZ) se manifestovala zaoštavanjem njegove kompetitivne pozicije. Naime, data deregulacija sama po sebi olakšava obavljanje bankarske djelatnosti potičući pojavu njenih *novih* aktera i povećanje *konkurencije* među njima. U tom pravcu djeluju i IT, *komprimirajući* (potrebna) *materijalna sredstva* za obavljanje *bankarske djelatnosti* (čime ona u ekstremnom vidu takvog njihovog djelovanja poprima *virtuelni* karakter). Uz to, one *standardizirajući* finansijske usluge i čineći ih, u tom pogledu generalno i konkretno manje bankarskim, labave vezu banaka i njihovih komitenata, razvijajući ujedno motivaciju i potencijale nebankarskih finansijskih institucija za pružanjem takvih usluga. Takođe, omogućavajući brzu i kvalitetnu evaluaciju kreditne sposobnosti doprinose *direktnom* povezivanju investitora i velikih nefinansijskih kompanija kao tražilaca resursa na finansijskom tržištu potiskujući tako bankarsku i općenito finansijsku intermedijaciju (efekat "dezintermedijacije").

Na zaoštavanje svog konkurentskog položaja banke su odgovorile: a) marketizacijom i njenim specijalnim aspektom - globalizacijom svoje djelatnosti², na što ukazuje *brži* rast *međunarodnih* transakcija banaka u svijetu od onog *ukupne* aktive/pasive banaka (domiciliranih) u reprezentativnim RZ: SAD, Japanu i Njemačkoj³; b) okrupnjavanjem, odnosno povećanjem koncentracije bankarskog sektora⁴, što indicira povišenje *učešća* *pet najkrupnijih* jedinica sektora banaka u njegovoj *aktivi* i *sniženje* (ukupnog)

² O internacionalizaciji bankarstva vidjeti u: Pilbeam K., International Finance, Palgrave Macmillan, New York (SAD), 2006, str. 304-314; Melvin M., International Money & Finance, Pearson Education Inc., Boston (SAD), 2004, str. 227-245 i; Smith R. i Walter I., Global Banking, Oxford University Press, New York (SAD), 2003, str. 99-117.

³ Ta, kao i druge (potonje naznačene u ovom radu) empirijske karakteristike *prethodnog* općeg metoda poslovanja bankarstva (u razvijenom) svijetu je elaborirana u: Zaklan D., Komercijalno bankarstvo u uslovima deregulacije vs. reregulacije, časopis "Bankarstvo" br. 2014/4, Beograd (R. Srbija), str. 58-74.

⁴ O efektima koncentracije bankarstva vidjeti u: Walter I., Mergers and Acquisitions in Banking and Finance, Oxford University Press, New York (SAD), 2004, str. 3-235; Ćirović M., op. cit., str. 287-315 i; Rose P., op. cit., str. 683-705.

broja jedinica tog sektora u sklopu navedenih (odabranih) RZ; c) ekspanzijom vanbilansnih usluga kao značajnim aspektom restrukturacije svoje poslovne ponude⁵, na što upućuje eskalacija ili visok udio *nekamatnog* u ukupnom (kamatnom i nekamatnom) bankarskom prihodu, kao indikator promatranih aktivnosti (uključujući i one koje znače *konglomeratizaciju* bankarstva) u relevantnim zemljama; d) sekjuritizacijom ili pojačanim obavljanjem poslova sa vrijednosnim papirima kao takođe vidom preusmjerenja svojih poslovnih aktivnosti⁶, koju iskazuje znatan stepen ili uvećanje *proporcije takvih transakcija* u aktivi banaka referentnih zemalja; e) konglomeratizacijom produkcije finansijskih usluga kombinovanom sa poslovnim alijansama sa odgovarajućim nefinansijskim kompanijama⁷ i; f) generalno, implementacijom djelotvornijih metoda upravljanja rizicima⁸, koju reflektuje pad sopstvenih (tekućih) rezervi za gubitke (prema aktivi) banaka vodećih RZ.

Pogoršanje konkurentne pozicije banaka u reprezentativnim RZ i njihove opisane reaktivne mjere, pored već iznesenog ovih potonjih na kontrakciju rezervi za gubitke (prema aktivi) i djelomičnu eskalaciju nekamatnog prihoda (u ukupnom prihodu) tih institucija su uticale i na ostale bitne kategorije njihovog bilansa uspjeha (iskazane prema aktivi), u smislu redukcije (neto-)kamatne margine ili razlike kamatnog prihoda i rashoda (što se odnosi na kompetitivni položaj banaka) i djelomično operativnih troškova (kao posljedicu datih mjera), rezultirajući održanjem bankarske profitabilnosti (što je njihov krajnji cilj)⁹.

⁵ O osnovima bankarskih vanbilansnih aktivnosti vidjeti šire u: Kidwell D., Blackwell D., Whidbee D. i Peterson R., *Financial Institutions, Markets and Money*, John Wiley and Sons, Hoboken (SAD), 2006, str. 398-402; Heffernan S., *Modern Banking*, John Wiley and Sons, Chicester (V. Britanija), 2005, str. 51-55; Koch T. i Macdonald S., op. cit., str. 195-200 i; Rose P., op. cit., str. 423-426.

⁶ O sekjuritizaciji bankarstva vidjeti šire u: Ćirović M., op. cit., str. 175-214; Matthews K. i Thompson J., op. cit., str. 129-138 i; Koch T. i Macdonald S., op. cit., str. 697-777.

⁷ O konglomeratizaciji bankarstva vidjeti šire u: Ćirović M., op. cit., str. 217-226; Heffernan S., op. cit., str. 26-29 i 41-51 i; Rose P., op. cit., str. 426-435.

⁸ O bankarskom menadžmentu rizika u deregulatornim uslovima vidjeti u: Gup B. i Kolari J., *Commercial Banking: The Management of Risk*, John Wiley & Sons, Hoboken (SAD), 2005, str. 58-105; Bessis J., *Risk Management in Banking*, John Wiley & Sons, Chicester (V. Britanija), 2002, str. 53-94 i; Ćirović M., op. cit., str. 319-383.

⁹ Vidjeti: Bank for International Settlements (BIS), *Annual Report - 2001*, str. 128-130; 2002, str. 123-127; 2003, str. 122-126; 2004, str. 122-126; 2005, str. 121-124; 2006, str. 121-123 i; 2007, str. 120-121, Basel (Švajcarska).

Dati metod poslovanja bankarstva je pratio snažan rast svih osnovnih bankarskih agregata u odabranim RZ (izuzev Japana). Pri tome je *tempo povećanja* ukupne *aktive/pasive* odabranih banaka *varirao* od (prilično) *ujednačenog* do znatno *oscilatornog*. Fundamentalna *struktura* njihovih *transakcija* se kretala od (skoro) *nepromijenjene* do znatno *modifikovane*. *Sektorska i ročna struktura* zajmova datih banaka je ostvarila *promjene* saglasne *nivou* ukupne *poslovne aktivnosti* u zemljama njihovog domicila. U *ročnoj strukturi depozita* (kod) promatranih banaka je došlo do *velikih*, čak i *oprečnih oscilacija*.

Manifestacije prethodnog - povlačećeg općeg metoda poslovanja komercijalnog bankarstva prisutne u BiH

Prethodni, trenutno povlačeći *generalni* model bankarskog poslovanja nije u *cjelosti primijenjen* u BiH zbog njenih osobenih društveno-ekonomskih karakteristika¹⁰, sa posebnom implikacijom na specifičnosti (domaće) *finansijske strukture*¹¹. U tom smislu, *izostao* je *odgovarajući* (sa *deregulatornim* činiocima *sinergetski*) *utjecaj IT*. Sa aspekta načina poslovanja, *bankarstvo u zemlji* je *slijedilo* dati *standard* u pogledu: *koncentracije, vanbilansnih aktivnosti, menadžmenta rizika i (osnovnih odrednica) profitabilnosti*, dok *nije* djelovalo tako *u domenu: internacionalizacije, sekjuritizacije i konglomeratizacije* svoje djelatnosti. Na *operativnom* nivou, *stepenom* svoje *ekspanzije i kompozicijom transakcija* uglavnom *nije odudaralo od relevantnog okruženja*.

Sukladno navedenom, elektronski instrumenti plaćanja su bili bitno manje prisutni u BiH nego u referentnim RZ¹², ukupno (od takvih instrumenata za koje postoje podaci za BiH) istekom 2007. kao *zadnje cjelokupne* godine

¹⁰One se jezgrovito iskazano ogledaju u postratnom *siromaštvu i neizvjesnosti*.

¹¹One se fundamentalno manifestuju u praktičkoj *redukovanosti* te strukture na "retail" bankarstvo i izvornoj *prerizičnosti* tog bankarstva na osnovu prethodno naznačenih obilježja njegovog (domaćeg) poslovnog okruženja.

¹²Krajem 2006. g. (kao zadnje *cjelokupne* pretkrizne godine u (razvijenom) svijetu) broj bankomatana mil. stanovnika je u SAD, Japanu i Njemačkoj iznosio: 1.318, 1.082 i 654, respektivno, a terminala na mjestu prodaje (EFTPOS): 17.288, 12.130 i 7.023, respektivno. Vidjeti: BIS - Committee on Payment and Settlement Systems, mart 2008. g., str. 249 i; mart 2009. g., str. 265, Basel (Švajcarska).

domaće primjene *prethodnog* modela bankarskog poslovanja¹³: 762 bankomata i 15.569 terminala na mjestu prodaje (EFTPOS)¹⁴.

Takođe, no u ovom slučaju *u skladu* sa praksom vodećih RZ, došlo je do povišenja koncentracije bankarskog sektora u BiH, s obzirom na to da se participacija 5 njegovih najvoluminoznijih jedinica u (ukupnoj) aktivni tog sektora podigla za 21 procentni poen (na 59%), te njihov (ukupan) broj čak više nego prepolovio (odnosno, oborio za 54%)¹⁵ u analiziranom periodu¹⁶. Na istoj liniji, učešće nekamatnog u ukupnom prihodu domaćih banaka kao indikator stepena njihovih vanbilansnih aktivnosti je bilo visoko na kraju datog razdoblja (29%),¹⁷ pretežno iznad analognog kod banaka svih drugih (obuhvaćenih) komparativnih zemalja.¹⁸ Uz to, saglasno općem kursu bankarstva, odnosno (percipirano) uspješnijem menadžmenta rizika svoje djelatnosti banke u zemlji su jako umanjile rezerve za gubitke, čak sa 6,6% na 1,3% (njihove aktive) u relevantnom vremenskom okviru.¹⁹ Analogno reprezentativnim bankama, one su oborile nivo i drugih determinanti svoje

¹³To je navedena godina (kao ona poslije takve primjerene RZ), s obzirom da je kriza zahvatila BiH tek u (zadnjem kvartalu) 2008. g.

¹⁴ Vidjeti: Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2007., Sarajevo, 2008, str. 5 i; Agencija za bankarstvo Republike Srpske (RS), Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period 01.01.-31.12.2007. g., Banja Luka, 2008, str. 5.

¹⁵ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Bilten Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) 1998/4, Sarajevo; Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH - 31.12.2002. i; 31.12.2007., te Skraćeni izvještaji vanjskih revizora o finansijskim iskazima banaka u FBiH za - 2000. g. i; 2007. g., Sarajevo, kao i; Agencija za bankarstvo RS, Informacija o bankarskom sektoru RS za 2000. g. i Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period 01.01.-31.12.2007. g., Banja Luka.

¹⁶ Taj period datira od 1997. g. (od koje uopće postoje podaci o bankama u BiH kao samostalnoj državi) do (zaključno sa) 2007. g. (iz prethodno naznačenog razloga).

¹⁷Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH - 31.12.2007., op. cit. i; Agencija za bankarstvo RS, Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period 01.01.-31.12.2007. g., op. cit.

¹⁸Dati udio je kod američkih, japanskih i njemačkih banaka iznosio: 28%, 32% i 16%, respektivno. Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC), Statistics on Banking, online: www2.fdic.gov; Bank of Japan (BoJ), Statistics, online: www.boj.or.jp (kod oba potonje navedena izvora na dan: 03.6.2013. g.) i; Deutsche Bundesbank, Monthly Report septembar 2012. g., Frankfurt (Njemačka).

¹⁹ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH - 31.12.2002. i; 31.12.2007., op. cit., te; Agencija za bankarstvo RS, Informacija o bankarskom sektoru RS za 2001. g. i; Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period 01.01.-31.12.2007. g., op. cit.

profitabilnosti (prema bankarskoj aktivi), kao što su (neto-)kamatna margina (sa 5,8% na 3,4%) i operativni troškovi (sa 9,4% na 3,5%), što je (u cjelini) rezultiralo transformacijom profitabilnosti tih ustanova (prema aktivi) iz negativne (-1,6%) u pozitivnu (0,8%) u naznačenom vremenskom segmentu.²⁰

Oprečno (odabranim) komparativnim zemljama, banke u BiH su ostvarile intenzivnije uvećanje svoje veličine (19,37%)²¹ od (onog) međunarodnih transakcija banaka u svijetu²² implicirajući niži stepen internacionalizacije svog poslovanja, što se može objasniti niskom postratnom osnovom domaćih banaka, te jačanjem njihove intermedijarne uloge i kredibiliteta u uslovima umjerene privredne ekspanzije zemlje u razmatranom periodu. U njemu, domaće banke usljed njihove prerazičnosti nije karakteriziralo obavljanje poslova sa vrijednosnim papirima, već plasiranje slobodnih sredstava, odnosno manifestovanje njihove ostale prihodne aktive u vidu (deviznih) depozita kod inostranih banaka, koji su tako sa inostranom gotovinom (u posjedu) banaka u zemlji činili čak 93,8% ukupne inostrane aktive tih institucija krajem 2007. g.²³ Izostanak sekjuritizacije je ujedno implicirao i takav konglomeratizacije kod domaćih banaka, čime su one po oba ta osnova divergirale prema općem kursu bankarstva.

U BiH su se bazični bankarski agregati saglasno generalnoj tendenciji kumulirali visokim tempom, pri čemu (kod banaka držani) depoziti za trećinu znatnije nego ukupni bankarski plasmani/resursi i krediti (26,05%, 19,37% i 17,29%, respektivno), nadilazeći ujedno (svi ti agregati) intenzitet povećanja domaćeg nominalnog BDP (nBDP) u predmetnom razdoblju (12,78%)²⁴. Ovakva kretanja jasno ukazuju na to da je u uslovima blagog privrednog rasta BiH došlo do jačanja intermedijarne pozicije i kredibiliteta domaćih banaka (što je već pominjano), no dominantno u vidu njihove (znatne) apsorpcije depozita, a bitno manje odobravanja zajmova, (dodatno) indicirajući nedovoljnu poticajnost poslovne i investicione klime u zemlji, kao i

²⁰ Izvor podataka: Op. cit.

²¹ Izvor podataka: Samostalni proračun autora na osnovu Bilten CBBiH 2011/3, Sarajevo.

²² U obuhvaćenom pretkriznom periodu (1997-2006. g.), ono je iznosilo od 11-12%. Izvor podataka: Samostalni proračun autora na osnovu BIS, Quarterly Review - juni 2000. g. i; juni 2007. g., Basel (Švajcarska).

²³ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu CBBiH, Godišnji izvještaj 2010, Sarajevo, 2011, str. 82.

²⁴ Izvor podatka: Samostalni proračuni autora na osnovu Bilten CBBiH - 2002/4 i 2011/3, te; CBBiH, Godišnji izvještaj 2012, Sarajevo.

neumješnost bankarskih menadžerskih struktura da u postojećim uslovima pronađu cjelishodniji poslovni optimum.

Navedena ekspanzija banaka u BiH je bila ujednačena u promatranom vremenskom okviru, pošto godišnje stope te ekspanzije nisu odstupale za (bitno) više od 1/2 svog prosjeka (ni ispod, niti iznad njega).²⁵ Njihove izvorne transakcije su doživjele istaknute promjene na osnovu (pominjane) relativno usporene domaće poslovne klime, rezultirajući spuštanjem udjela bankarskih zajmova za 12 i podizanjem onog (kod njih držanih) depozita za 26 procentnih poena (na 61% i 62%, respektivno)²⁶. Uz to se u kompoziciji bankarskih plasmana u zemlji proporcija rezervi uvećala za 14, a inostrane aktive umanjila za 2 procentna poena (na 21% i 18%, respektivno), pri čemu je u sklopu bankarskih resursa participacija inostranih obaveza i kapitala opala za 19 i 8 procentnih poena (na 27% i 10%), respektivno. Predočena restrukturacija (temeljnih) plasmana i resursa banaka BiH ukazuje (još jednom) na inhibitornost domaće poslovnog ambijenta, naglašavajući (ovaj put) njenu *međunarodnu* dimenziju, u smislu komprimiranja (participacije) eksternih (kreditnih) bankarskih resursa.²⁷

Promjene sektorske strukture zajmova u zemlji u sagledavanom vremenskom segmentu su bile ogromne, pri čemu je stanovništvo bilo jedini sektorski korisnik bankarskih zajmova koji je povisio, i to bitno, za 43 procentna poena svoje učešće (na 48%), prvenstveno na teret onog privrede, koje je sniženo za čak 38 procentnih poena (na 50%), te u manjoj mjeri države, za 4 procentna poena (na 1%), dok su ga "ostali" korisnici skoro održali u dosegnutoj mjeri (1%).²⁸ Istaknuta orijentacija domaćih banaka ka zajmovima niskobonitetnim licima, posebno stanovništvu kao (izvorno) prihodnijem/rizičnijem vidu (njihovih) plasmana je rezultirala iz narasle atraktivnosti tog finansijskog instrumenta u uslovima postojeće ekonomske ekspanzije zemlje.

U BiH su znatno (ročno) prekomponirani bankarski zajmovi od kratkoročnih u pravcu dugoročnih, i to za 18 procentnih poena (takođe na 21% i 79%, respektivno) u tretiranom periodu²⁹, što se može objasniti generalnim investicionim potrebama klijentele domaćih banaka, ali i njihovim

²⁵ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu Bilten CBBiH 2011/3, op. cit.

²⁶ Op. cit.

²⁷ Op. cit.

²⁸ Op. cit.

²⁹ Op. cit.

preferiranjem dugoročnih zajmova, kao (autohtono) prihodnijeg/rizičnijeg oblika (bankarskog) ulaganja u datim uslovima blago rastuće privrede zemlje.

U BiH, transakcioni depoziti (kod) banaka su veoma kontrahirali u korist netraskcionih, i to za 14 procentnih poena (na 55% i 45%, respektivno) u obuhvaćenom razdoblju,³⁰ no rezultirajući i dalje, prvenstveno zbog naglašene tadašnje sklonosti države prema transakcionim depozitima velikom relativnom snagom tih nasuprot ostalim depozitima. Uzrok izvjesnog ublažavanja premoći transakcionih depozita je usmjerenost glavnih sektorskih držalaca depozita kod domaćih banaka (privrede i stanovništva) prema prihodnijim oblicima tih instrumenata u uslovima ostvarene ekonomske ekspanzije zemlje.

Faktori *novoizrastajućeg općeg metoda poslovanja* komercijalnog bankarstva

Kriza je svojim (nepovoljnim) efektima po bankarski sektor (svjetske) ekonomije³¹ **ukazalana potrebu** njegove **čvršće regulacije**, odnosno **reregulacije**. Ta, nova regulacija **treba da smanji sistemski rizik**, odnosno vjerovatnoću skupnog bankrota **banaka** (zemlje) na osnovu: 1) njihove izloženosti *istovrsnom* riziku; 2) snažnih *međubankarskih* veza i; 3) *procikličnosti* djelovanja ovih institucija.

Reformske mjere snižavanja bankarske izloženosti istovrsnom riziku ili one usmjerene na redukciju rizika *nesolventnosti pojedinačnih* (takvih) ustanova imaju za predmet: a) veličinu, strukturu i rizičnost bankarskih bilansa (kvantitet i kvalitet kapitala, ostale moduse relativizacije rizika, limite zaduženosti i likvidnosne zahtjeve); b) upravljanje i poticaje (standarde regulaciji nadzora, s posebnim usmjerenjem na (prudentniji) bankarski menadžment rizika, pravila isplate dividendi, te nagrađivanje menadžera i zaposlenika) i; c) tržišnu disciplinu (povećanje transparentnosti, posebno u pogledu OTC derivativa i sekjuritizovanih produkata, te međunarodne harmonizacije računovodstvenih standarda, uz veći nadzor nad agencijama za kreditni rating). Mjere umanjivanja štetnih efekata intrabankarskih veza su fokusirane na *sistemski* (ili nacionalno) i *globalno* značajne institucije u težnji

³⁰ Op. cit.

³¹ O učinku krize na bankarstvo, vidjeti šire u: BIS, Annual Report - 2008, str. 119-120 i 129-136 i; 2009, str. 38-41 i 43-47, Basel (Švajcarska).

da ih učine sigurnijim (kroz ograničavanje obima i opsega njihovih aktivnosti, te nametanje dodatnih kapitalnih i likvidnosnih holdinga), manje utjecajnim na druge institucije (putem prekograničnog nadzora, prekograničnog kriznog menadžmenta i pokrića troškova njihovog bankrota od strane neosiguranih kreditora), te podložnim istovrsnom tipu regulacije. Mjere redukcije procikličnosti bankarskog sektora tendiraju obezbjeđenju anticikličnog kretanja stope kapitala, proporcije trgovačkih margina, omjera zajmova prema vrijednosti kolaterala, te dispariteta (aktivnih i pasivnih) istovrsnih valutnih pozicija. U području naznačene (ukupne) reforme regulacije bankarskih organizacija ostaje kao najveći izazov adekvatan tretman onih sistemski značajnih, odnosno međunarodno aktivnih.

Od donesenih preferiranih reformskih mjera, najznačajniji su recentni internacionalni standardi bankarskog kapitala, ali i (po prvi puta do sada, takvi standardi bankarske) likvidnosti - Basel III, koje je Bazelski odbor za bankarsku superviziju ("Basel Committee on Banking Supervision - BCBS) pri Banci za međunarodne obračune ("Bank for International Settlements - BIS) ustanovio koncem 2010. g. uz obavezu njihove ugradnje u nacionalna zakonodavstva do 2013., te (punu) implementaciju do 2019. g. Ustanovljeni standardi kapitala podižu njegovu potrebnu stopu i kvalitet (prvenstveno učešće stoka običnih dionica unutar njega), šire obračunsku (riziko-) osnovicu izdvajanja kapitala (dominantno za bankarske aktivnosti s vrijednosnim papirima), te utvrđuju njegove dodatne holdinge s anticikličnom svrhom.³²

Pored Basela III, od donesenih reformskih (međunarodnih) mjera, i to na nivou principa i preporuka vrijedne su pomena smjernice djelotvornije bankarske regulacije i supervizije (kreirane od) Zajedničkog foruma (sastavljenog od) BCBS, Međunarodne organizacije regulatora vrijednosnih papira ("International Organization of Securities Commissions - IOSCO") i Međunarodnog odbora za računovodstvene standarde ("International Accounting Standards Board - IASB")³³, principi plaćanja, odnosno nagrađivanja zaposlenika u (bankarsko-)finansijskim institucijama (koncipirani od strane) Odbora za finansijsku stabilnost ("Financial Stability

³² Vidjeti: BIS - BCBS, Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, decembar 2010. g. (rev. juni 2011. g.), str. 1-69 i; The Liquidity Coverage Ratio and liquidityrisk monitoring tools, januar 2013. g., str. 1-69, Basel (Švajcarska).

³³ Vidjeti: Joint Forum, Review of the differentiated nature and scope of financial regulation: key issues and recommendations, januar 2010. g., Basel (Švajcarska), str. 1-82.

Board - FSB"), kao međunarodnog (prvenstveno RZ) konsultativnog i savjetodavnog tijela za probleme globalne finansijske stabilnosti³⁴, *preporuke u vezi sa kupovinom vrijednosnih papira na marginu* (formulisane od) Odbora BIS za globalni finansijski sistem ("Committee on the Global Financial System - CGFS") kao konsultativnog i savjetodavnog tijela centralnih banaka za probleme globalne finansijske stabilnosti³⁵ i *smjernice u vezi sa (nesolventnim) sistemski značajnim, odnosno međunarodno aktivnim bankama*³⁶. Takođe je u promatranom domenu zapažena aktivnost grupacije 20 najrazvijenijih zemalja svijeta (G-20) s ciljem *centralizacije kliringa i trgovine standardizovanim OTC derivativima* na nivou zemalja-članica (te grupacije), što je bilo planirano da se postigne do konca 2012. g., ali je ostvareno (samo) kod najznačajnijih zemalja iz te grupacije, no uz znatan pravni i operativni napredak te vrste kod većine ostalih.³⁷

Obilježja *novozrastajućeg općeg metoda poslovanja* komercijalnog bankarstva

U svom sintetiziranom djelovanju, (date) reregulatorne mjere, inače artikulirane sa ublažavanjem *elektronizacije* (čije je intenziviranje označavalo drugi pretkrizni bitni faktor) bankarske djelatnosti, strožijim tretmanom likvidnosti i kapitalizacije te djelatnosti neminovno obaraju njenu profitabilnost (čime i atraktivnost obavljanja), dok identičnim usmjeravanjem: marketizacije, odnosno globalizacije, koncentracije, sekuritizacije, konglomeratizacije i profitno orjentisane aktivnosti menadžmenta rizikom bankarstva svode njegovu rizičnost pretežno u okvir "obične" finansijske intermedijacije. Na toj osnovi, one impliciraju sporiji i restrukturirani rast bankarske aktivnosti (u odnosu na njenu pretkriznu praksu zasnovanu na liberalnom modelu bankarske regulacije) manifestovan: a) smanjenjem obima, koncentracije (ili sistemske osjetljivosti), (centraliziranih) međunarodnih operacija i (rizičnih) izvorno nebankarskih poslova, te

³⁴ Vidjeti: FSB - Principles for Sound Compensation Practices, april 2009. g., str. 1-14 i; Principles for Sound Compensation Practices - Implementation Standards, septembar 2009. g., Basel (Švajcarska), str. 1-5.

³⁵ Vidjeti: BIS - CGFS, The role of margin requirements and haircuts in procyclicality, mart 2010. g., Basel (Švajcarska), str. 1-23.

³⁶ Vidjeti: FSB, Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions, Basel (Švajcarska), novembar 2011. g., Basel (Švajcarska), str. 1-19.

³⁷ Vidjeti: BIS, Annual Report 2013, op. cit., str. 56.

(posljedično) *nekamatnog prihoda* (iskazanog, kao i u slučaju ostalih kategorija bankarskog bilansa uspjeha, prema aktivi); b) **povećanjem kapitaliziranosti** (uz (tekuće) *rezerve za gubitke*), **likvidnosti** (uključujući stabilnost *izvora finansiranja*), (*neto-kamatne margine* (u tom (potonjem) slučaju, na osnovu blaže (unutrašnje i vanjske) kompetitivnosti), te *operativnih troškova* (iz razloga navedenih pod a)), kao i; c) još **kvalitetnijim nadzorom i regulisanosti** (isključujući korištenje javnih fondova u kriznim uslovima) bankarskog sektora **rezultirajući** naposljetku unapređenjem njegove profitabilnosti vs. rizika, u smislu **nominalno manje, ali stabilnije profitabilnosti**.

Primjena date **politike reregulacije bankarstva** je **djelomično** dala očekivane efekte. Tako, **banke u relevantnim RZ karakterizira** njihova **manje intenzivna elektronizacija** u smislu **bitno sporije disperzije** ili **stagnacije**, te čak i **smanjenja** prisustva elektronskih instrumenata plaćanja u (post)kriznom u odnosu na pretkrizni period³⁸. Na toj osnovi (sinergetskog dejstva navedenih činilaca)ih još odlikuje: a) pretežno **sporija ekspanzija**; b) **potisnuta koncentracija** u smislu **umanjivanja tempa njenog uvećanja** ili pak **stagnacije**, te čak **sniženja**; c) **niža globalizacija**, na koju upućuje **snažnija kumulacija** (ukupne) **aktive** datih banaka **od one međunarodnih** transakcija banaka u svijetu; d) **defavorizovana sekjuritizacija**, odnosno njeno **pretežno ublažavanje** ili **usporavanje**; e) **pokrenuta stabilizacijski** (vs. ranije vladajuće **profitno**) **orjentisana aktivnost menadžmenta rizikom** njihove djelatnosti, na koju upućuje **zaustavljanje** (pretkrizne) **kontraksije** ili čak **povišenjerelativnog** obima (tekućih) bankarskih rezervi za gubitke, **te**; f) **viša likvidnost**, što indicira **pretežno podizanje** udjela primarnih **likvidnih rezervi** u ukupnoj aktivi promatranih banaka.

Pri tome, još **nisu ostvareni očekivani rezultati u pogledu** bankarskih: 1) **vanbilansnih aktivnosti**, koje su mjerene proporcijom *nekamatnog* u ukupnom bankarskom prihodu pretežno intenzivirane; 2) **kapitalizacije**, koja je iskazana participacijom kapitala u bankarskoj aktivi/pasivi ostala nepromijenjena; 3) **operativnih troškova**, čiji je relativan obim (prema bankarskoj aktivi) pretežno umanjen ili ostao isti, **te**; 4) (*neto-kamatne margine*, čiji je analogni obim pretežno opao. Evidentno je da ostvareni **niži bankarski rast** još **nije** u cjelosti

³⁸Ta, kao i druge (potonje naznačene u ovom radu) empirijske karakteristike *novog* općeg metoda poslovanja bankarstva (u (razvijenom) svijetu) je elaborirana u: Zaklan D., op. cit., str. 74-88.

prekomponiran na reregulatorski preferiran način. No, profitabilnost banaka je oborena, saglasno reregulatornoj koncepciji pravca (premda još ne i neposredne osnove) dinamike te veličine.

Promjenu metoda poslovanja bankarstva u reprezentativnim RZ pratio je u uslovima njihove usporene privredne ekspanzije generalno smanjenje učešća zajmova i pretežno kreditnih resursa u ukupnoj aktivi/pasivi odnosnih banaka. Izvjesne razlike u tempu te ekspanzije su doprinjele oprečnoj dinamici njihovih (kod njih držanih) depozita. U sektorskoj strukturi bankarskih zajmova je (skoro) stabiliziran udio niskobonitetne klijentele, dok je u ročnoj strukturi tih zajmova spuštena proporcija kratkoročnih, a podignuta ona dugoročnih bankarskih zajmova. U ročnoj strukturi depozita (kod sagledavanih banaka je došlo do generalnog povećanja participacije transakcionih depozita, pri čemu su ostale vrste depozita iskazale oprečne promjene ili odsustvo promjena, uopće.

Manifestacije novoizrastajućeg općeg metoda poslovanja komercijalnog bankarstva prisutne u BiH

Primjena novoizrastajućeg općeg metoda bankarskog poslovanja u sklopu bankarstva BiH je u pogledu njegove ostvarene elektronizacije bila na liniji preferencija tog metoda. Domaće bankarstvo je slijedilo te preferencije i svojim: rastom, koncentracijom, internacionalizacijom, sekjuritizacijom, vanbilansnim poslovima, kapitalizacijom, likvidnošću i profitabilnošću (uključujući osnovne odrednice ove potonje). Ostalim operativnim aktivnostima, pretežno je bilo sukladno referentnom bankarstvu.

U skladu sa navedenim, premda je disperzija bankomata i terminala na mjestu prodaje u odgovarajućem periodu (od 2007-12. g.) u BiH³⁹ (12,12% i 6,97%, respektivno)⁴⁰ bila brža nego u komparativnim zemljama⁴¹, ona nije

³⁹On za BiH ne datira od konca 2006., već (kako je već obrazloženo) 2007. (kao u njoj zadnje cjelokupne pretkrizne) godine.

⁴⁰ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH - 31.12.2007. g. i; 31.12.2012. g., Sarajevo, te; Agencija za bankarstvo RS, Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period - 01.01.-31.12.2007. g. i; 01.01.-31.12.2012. g., Banja Luka.

⁴¹ U korespondirajućem razdoblju, u SAD, Japanu i Njemačkoj su bankomati eskalirali po stopama: 1%, -0,11% i 9,51%, respektivno, a terminali na mjestu prodaje u Japanu i

eliminirala s obzirom na nisku osnovu višekratno manji (relativni) obim navedenih instrumenata u domaćem prostoru nasuprot njegovom relevantnom okruženju, rezultirajući sa ukupno 1.350 prvo- i 21.810 drugopomenutih⁴² ovih instrumenata, premda je takva inferiornost bankarstva zemlje djelomično opala⁴³.

Na liniji ciljeva novog modela bankarskog poslovanja, svi osnovni bankarski agregati u BiH su u vremenu njegove implementacije eskalirali bitno nižim intenzitetom, od čega ukupna aktiva/pasiva, depoziti i zajmovi domaćih banaka oko: 7, 13 i 3 puta (2,64%, 1,97% i 6,48%), respektivno u odnosu na pretkrizno razdoblje, pri čemu su se od tih agregata samo zajmovi kumulirali masivnije nego nBDP zemlje (3,47%).⁴⁴

Na istom kursu, bankarski sektor u BiH je svoju koncentraciju sa aspekta učešća pet najvećih u (ukupnoj) aktivni svih (domaćih) banaka snizio za 4 procentna poena (na 55%), dok je usporio njeno povišenje iskazano dinamikom broja banaka (zemlje), pošto se taj broj spustio za 13% u datom vremenskom okviru⁴⁵ versus (naznačenih) 54% u prethodnom. Banke u BiH su takođe slijedile aktuelni kurs internacionalizacijom (svog) poslovanja, pošto je stepen uvećanja njihove aktive (2,64%) u analognom vremenskom segmentu bio viši od onog međunarodnih transakcija banaka u svijetu.⁴⁶

Njemačkoj po stopama od: 3,66% i 4,36%, respektivno. Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu BIS - Committee on Payment and Settlement Systems, Statistics on payment, clearing and settlement systems in the CPSS countries januar 2013. g., Basel (Švajcarska).

⁴²Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2012., op. cit. i; Agencija za bankarstvo RS, Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period 01.01.-31.12.2012. g., op. cit.

⁴³Na to upućuje broj bankomatana mil. stanovnika koncem razmatranog razdoblja u SAD, Japanu i Njemačkoj: 1.385, 1.076 i 1.030, respektivno, a EFTPOS terminala u Japanu i Njemačkoj: 14.520 i 8.693, respektivno. Vidjeti: BIS - Committee on Payment and Settlement Systems, Statistics on payment, clearing and settlement systems in the CPSS countries, Basel (Švajcarska), str. 467.

⁴⁴ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - Bilten CBBiH 2012/4 i; CBBiH, Godišnji izvještaj 2012, Sarajevo, 2013.

⁴⁵ Izvor podataka: Samostalni proračun autora na osnovu - Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2012., te; Skraćeni izvještaji vanjskih revizora o finansijskim iskazima banaka u FBiH za 2007. g., Sarajevo, kao i; Agencija za bankarstvo RS, Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu RS za period - 01.-31.12.2007. g. i; 01.01.-31.12.2012. g., op. cit.

⁴⁶Takav je iznosio 1-2%. Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu: BIS,

Isto tako, domaće banke svojom sekjuritizacijom nisu odudarale od pomenutog kursa, pošto su njihovi poslovi sa vrijednosnim papirima premda ne više marginalni, već primjetni (obuhvatajući 14% inostrane aktive ovih ustanova) ostali i dalje potpuno dominirani (deviznim) depozitima (domaćih) kod inostranih banaka (koji sa holdingom inostrane gotovine čine 4/5 ukupne inostrane aktive banaka zemlje).⁴⁷ Uz to su se njihovi vanbilansni poslovi izraženi udjelom nekamatnog u ukupnom prihodu redukovali, istina za samo 2 procentna poena (do 27%).⁴⁸

Sukladno novom konceptu poslovanja, kod banaka BiH udio kapitala u (njihovoj) pasivi je povišen za 5 procentnih poena (na 15%) u korespondirajućem periodu⁴⁹. Na istoj liniji, premda je kod njih redukovana proporcija primarnih likvidnih rezervi (u ukupnoj aktivi) za 6 procentnih poena, ona je ostala (usljed (natuknute) kontinuirane inhibitornosti poslovnog ambijenta zemlje) previsoka (15%)⁵⁰, znatno iznad takve primjerene bilo kojem od relevantnih (nacionalnih) bankarskih sektora⁵¹.

Slično svojoj *likvidnosti*, domaće banke su oborile relativni obim svojih (tekućih) rezervi za gubitke, i to za 0,2 procentna poena (na 1,1%) u datom razdoblju,⁵² no on je višekratno nadilazio takav kod referentnih banaka⁵³. No, povećale su u skladu sa novim vidom poslovanja svoju (neto-)kamatnu marginu i operativne troškove (prema aktivi), za 0,2 i 0,3 procentna poena (na 3,6% i 3,8%), respektivno. Na naznačenoj osnovi, banke zemlje su (nakon (svojih) velikih gubitaka na vrhuncu krize) naposljetku blago, za 0,1 procentni

Quarterly Review - juni 2007. i; juni 2013. g., Basel (Švajcarska), te; Bilten CBBiH 2012/4, op. cit.

⁴⁷ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu CBBiH, Godišnji izvještaj 2012, op. cit.

⁴⁸ Izvor podataka: identičan onom navedenom u fusnoti ⁴⁰.

⁴⁹ Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu Bilten CBBiH 2012/4, op. cit.

⁵⁰ Op. cit.

⁵¹ Istekom 2012. g., dato učešće je iznosilo kod američkih, japanskih i njemačkih banaka: 10%, 4% i 9%, respektivno. Izvor podataka: Samostalni proračuni autora na osnovu - FDIC, Statistics on Banking, online: www.fdic.gov; BoJ, Statistics, online: www.boj.or.jp i; Deutsche Bundesbank, Statistics, online: www.bundesbank.de (kod svih tih izvora na dan 03.6.2013. g.) i; Bilten CBBiH 2012/4, Sarajevo,

⁵² Izvor svih podataka o (odrednicama) profitabilnosti domaćih banaka: identičan onom navedenom u fusnoti ⁴⁰.

⁵³ Završetkom 2012. g., banke SAD, Japana i Njemačke je karakterizirao omjer rezervi za gubitke i (njihove) aktive od: 0,4%, 0,1% i 0,1%, respektivno. Vidjeti: BIS, Annual Report 2013, Basel (Švajcarska), str. 54.

poen umanjile svoju (pretkriznu) rentabilnost (na 0,7% svoje aktive).

U domenu ostalih operativnih manifestacija, banke u BiH su slijedile praksu onih u vodećim RZ eskalacijom participacije zajmova u aktivi za 13 (na 74%)⁵⁴ i kontrakcijom one kreditnih resursa u pasivi za 6 procentnih poena (na 21%) u razmatranom vremenskom okviru⁵⁵. Nisu odudarale od te prakse, ni smanjenjem učešća (kod sebe držanih) depozita za 3 procentna poena (na 59%)⁵⁶. Ovakve ukupne strukturne varijacije u bilansima domaćih banaka korespondiraju načinu njihovog usklađivanja u recesionim uslovima funkcioniranja ekonomija s nerazvijenim finansijskim sektorom.

Banke u zemlji su odstupile od onih u relevantnim zemljama spuštanjem udjela niskobonitetne klijentele za 4 (na 94%)⁵⁷, odnosno stanovništva za 5 procentnih poena (na 43%) kao prirodnoj posljedici svog djelovanja u (post)kriznom okruženju. Divergirale su prema referentnoj praksi i ročnom prekompozicijom svojih zajmova od dugoročnih prema kratkoročnim za 5 procentnih poena (na 74 i 26%)⁵⁸, prioritizirajući tako ročno sigurnije plasmane u (post)kriznom ambijentu svog poslovanja. Takođe je za razliku od (odabranih) komparativnih banaka opala kod njih proporcija transakcionih u korist netransakcionih depozita, i to za 13 procentnih poena (na 42% i 58%, respektivno)⁵⁹ reflektujućusmjerenost glavnih sektorskih držalaca depozita kod domaćih banaka (privrede i stanovništva) prema prihodnijim oblicima tih instrumenata, u kombinaciji sa bitno povećanom tadašnjom sklonošću države prema transakcionim depozitima.

ZAKLJUČAK

Od 80-tih, a posebno 90-tih godina prošlog vijeka bankarstvo (u RZ) se razvijalo dominantno pod utjecajem (uzajamno prožimajućih) faktora deregulacije i primjene IT. Osnovna konsekvencija sinergetskog djelovanja faktora deregulacije i elektronizacije bankarstva se manifestovala zaoštavanjem njegove kompetitivne pozicije. Na to su banke odgovorile: a)

⁵⁴Izvor podatka: Samostalni proračuni autora na osnovu Bilten CBBiH 2012/4, op. cit.

⁵⁵Op. cit.

⁵⁶Op. cit.

⁵⁷Op. cit.

⁵⁸Op. cit.

⁵⁹Op. cit.

marketizacijom i njenim specijalnim aspektom - globalizacijom svoje djelatnosti; b) koncentracijom bankarskog sektora; c) ekspanzijom vanbilansnih usluga; d) pojačanim obavljanjem poslova sa vrijednosnim papirima kao vidom preusmjerenja svojih poslovnih aktivnosti; e) konglomeratizacijom produkcije finansijskih usluga kombinovanom sa poslovnim alijansama sa odgovarajućim nefinansijskim kompanijama i; f) generalno, implementacijom djelotvornijih metoda upravljanja rizicima. Premda pogoršane konkurentske pozicije, s implikacijom na kontrakciju njihove (neto-)kamatne margine, banke u RZ su putem navedenih reaktivnih mjera redukujući svoje operative troškove i rezerve za gubitke, te povisujući nekamatni prihod (skoro) održale (raniju) visoku profitabilnost.

Prethodni, trenutno povlačeći generalni model bankarskog poslovanja nije u cjelosti primijenjen u BiH zbog njenih društveno-ekonomskih osobenosti, sa posebnom implikacijom na specifičnosti (domaće) finansijske strukture. U tom smislu je izostao odgovarajući (sa deregulatornim činiocima sinergetski) utjecaj IT. Sa aspekta načina poslovanja, bankarstvo u zemlji je slijedilo dati standard u pogledu: koncentracije, vanbilansnih aktivnosti, menadžmenta rizika i (osnovnih odrednica) profitabilnosti, dok nije djelovalo tako u domenu: internacionalizacije, sekjuritizacije i konglomeratizacije svoje djelatnosti. Na operativnom nivou, stepenom svog rasta i kompozicijom transakcija uglavnom nije odudaralo od relevantnog okruženja.

Globalna hipotekarna kriza je ukazala na potrebu čvršće regulacije, odnosno reregulacije bankarstva, sa implikacijom uspostavljanja novog metoda obavljanja te djelatnosti. On implicira sporiji i restrukturirani rast bankarske aktivnosti (u odnosu na njenu prekriznu praksu) manifestovan: a) smanjenjem obima, koncentracije, međunarodnih operacija i izvorno nebankarskih poslova, te (posljedično) operativnih troškova i nekamatnog prihoda; b) povećanjem kapitaliziranosti (uz (tekuće) rezerve za gubitke), likvidnosti (uključujući stabilnost izvora finansiranja) i (neto-)kamatne margine na osnovu blažeg kompetitivnog položaja, te; c) još kvalitetniji nadzor i normiranost (isključujući korištenje javnih fondova u kriznim uslovima) bankarskog sektora rezultirajući naposljetku unapređenjem njegove profitabilnosti vs. rizika, u smislu nominalno manje, ali stabilnije profitabilnosti.

Primjena novoizrastajućeg općeg metoda bankarskog poslovanja u sklopu bankarstva BiH je u pogledu njegove ostvarene elektronizacije bila na liniji

preferencija tog metoda. Domaće bankarstvo je slijedilo te preferencije i svojim: rastom, koncentracijom, internacionalizacijom, sekjuritizacijom, vanbilansnim poslovima, kapitalizacijom, likvidnošću i profitabilnošću (uključujući osnovne odrednice ove potonje). Ostalim operativnim aktivnostima, pretežno je bilo sukladno referentnom bankarstvu.

LITERATURA

Bessis J., Risk Management in Banking, John Wiley & Sons Ltd, Chicester, (V. Britanija), 2002,

Ćirović M., Bankarstvo, Naučno društvo Srbije, Beograd (R. Srbija), 2007,

Gup B. i Kolari J., Commercial Banking: The Management of Risk, John Wiley & Sons, (Hoboken SAD), 2005,

Heffernan S., Modern Banking, John Wiley and Sons, Chicester (V. Britanija), 2005,

Kidwell D., Blackwell D., Whidbee D. i Peterson R., Financial Institutions, Markets and Money, John Wiley and Sons, Hoboken (SAD), 2006,

Koch T. i Macdonald S., Bank Management, Thomson, Mason (SAD), 2003,

Matthews K. i Thompson J., The Economics of Banking, John Wiley and Sons, Chicester (V. Britanija), 2005,

Melvin M., International Money & Finance, Pearson Education Inc., Boston (SAD), 2004,

Mishkin F., The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, Pearson Education Inc., 2004 (prevod: DATA STATUS, Beograd - R. Srbija, 2006),

Pilbeam K., International Finance, Palgrave Macmillan, New York (SAD), 2006,

Rose P., Commercial Bank Management, McGraw-Hill/Irwin, New York (SAD), 2002,

Smith R. i Walter I., Global Banking, Oxford University Press, New York (SAD), 2003,

Walter I., Mergers and Acquisitions in Banking and Finance, Oxford University Press, New York (SAD), 2004 i

Zaklan D., Komercijalno bankarstvo u uslovima deregulacije vs. reregulacije, časopis "Bankarstvo" 2014/4, Beograd (R. Srbija).

REGULATORNE PUBLIKACIJE

Bank for International Settlements (BIS) - Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, decembar 2010. g. (rev. juni 2011. g.), Basel (Švajcarska),

BIS - BCBS, Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools, januar 2013. g., Basel (Švajcarska),

BIS - Central Bank Governance Forum study group, Central bank governance and financial stability, BIS, maj 2011. g., Basel (Švajcarska),

BIS - Committee on the Global Financial System, The role of margin requirements and haircuts in procyclicality, Basel (Švajcarska), mart 2010,

Financial Stability Board (FSB), Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions, novembar 2011. g., Basel (Švajcarska),

FSB, Principles for Sound Compensation Practices, april 2009. g., Basel (Švajcarska),

FSB, Principles for Sound Compensation Practices: Implementation Standards, septembar 2009. g., Basel (Švajcarska) i

Joint Forum, Review of the differentiated nature and scope of financial regulation: key issues and recommendations, januar 2010. g., Basel

(Švajcarska).

ANALITIČKO-STATISTIČKE PUBLIKACIJE

Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) - Informacija o bankarskom sistemu FBiH: 31.12.2002.; 31.12.2007. i; 31.12.2012., Sarajevo,

Agencija za bankarstvo FBiH - Skraćeni izvještaji vanjskih revizora o finansijskim iskazima banaka u FBiH za: 2000. g. i; 2007. g., Sarajevo,

Agencija za bankarstvo Republike Srpske (RS) - Informacija o bankarskom sektoru RS za - 2000. g. i; 2001. g., te; Informacija o stanju u bankarskom sistemu u RS za period - 01.01.-31.12.2007. g. i; 01.01.-31.12.2012. g., Banja Luka,

Bank of Japan, Statistics, online: www.boj.or.jp,

Bilten Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH): 1998/4; 2002/4; 2011/3 i; 2012/4, Sarajevo,

BIS - Annual Report: 1999; 2000; 2001; 2002; 2003; 2004; 2005; 2006; 2008; 2009 i; 2013, Basel (Švajcarska),

BIS - Committee on Payment and Settlement Systems - Statistics on payment and settlement systems in selected countries: mart 2008. g. i; mart 2009. g., te; Statistics on payment, clearing and settlement systems in the CPSS countries januar 2013. g., Basel (Švajcarska),

BIS - Quarterly Review: juni 2000. g.; juni 2007. g. i; juni 2013. g., Basel (Švajcarska),

CBBiH, Godišnji izvještaj - 2010 i; 2012, Sarajevo,

Deutsche Bundesbank, Monthly Report septembar 2012. g., Frankfurt (Njemačka),

Deutsche Bundesbank, Statistics, online: www.bundesbank.de i

Federal Deposit Insurance Corporation - Statistics on Banking, online: www2.fdic.gov.